

Kai kurie atkuriamojo teisingumo elementų turintys institutai ir jų įgyvendinimo problemos Lietuvos baudžiamojoje justicijoje

Dr. Ilona Michailovič

Vilniaus universiteto Teisės fakultetas
Vilnius University, Faculty of Law
Saulėtekio al. 9, I rūmai LT-10222 Vilnius
El. paštas: ilona.michailovic@tf.vu.lt

Mindaugas Povilanskas

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius
Vilnius Regional Court, Criminal Division
Gedimino pr. 40, LT-01501 Vilnius
El. paštas: mindaugas.povilanskas@teismas.lt

Santrauka. Straipsnyje analizuojami pagrindiniai atkuriamojo teisingumo ir mediacijos kaip jo formos elementų turintys baudžiamieji teisiniai instrumentai ir jų įgyvendinimo kliūtys Lietuvos baudžiamojoje justicijoje. Pagrindinis dėmesys skiriamas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius ir baudžiamojo įsakymo kaip baudžiamojo proceso instituto analizei. Atkuriamojo teisingumo elementai analizuojami, juos lyginant su kaltinimo ir gynybos šalių susitarimo (derybų) dėl baudmės institutu Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 39¹ straipsnio pagrindu. Baudžiamojo proceso tikslų kontekste straipsnyje aptariamos ir mediacijos plėtros kliūtys. Nors Lietuvos baudžiamojoje justicijoje egzistuoja tam tikrų atkuriamojo teisingumo elementų, vis dėlto, siekiant atkurti socialinę taiką ir baudžiamosiose bylose įgyvendinti mediaciją, būtini ne tik baudžiamųjų įstatymų pakeitimai, bet ir žinomumo apie mediaciją ir jos privalumus didinimas.

Pagrindiniai žodžiai: atkuriamasis teisingumas; mediacija; atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius; baudžiamasis įsakymas; derybos dėl baudmės; socialinė taika.

Received: 28/04/2023. **Accepted:** 10/06/2025

Copyright © 2024 Ilona Michailovič, Mindaugas Povilanskas. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Restorative Justice Elements in Lithuanian Criminal Law: Implementation Challenges

Summary. The article discusses the main criminal legal instruments containing elements of restorative justice and the obstacles to their implementation in the Lithuanian criminal justice system. The main attention is paid to the analysis of the release from criminal liability upon the victim-offender reconciliation and the penal order as an instrument of criminal proceedings. Based on scientific sources and case law, the analysis of the elements of restorative justice is carried out in comparison with the institute of penalty negotiation between the prosecution and defence parties, in the light of Article 39¹ of the Criminal Code. In the context of the purpose of criminal proceedings, the article also discusses the obstacles to the development of mediation. Although certain elements of restorative justice exist in the Lithuanian criminal justice system, in order to achieve the restoration of social peace and the implementation of mediation in criminal cases, not only are amendments to criminal laws necessary, but also increasing awareness of mediation and its advantages.

Keywords: restorative justice; mediation; release from criminal liability upon the victim-offender reconciliation; penal order; penalty negotiation; social peace.

Įvadas

Atkuriamasis teisingumas – tai atskira požiūrio į nusikalstamas veikas paradigma, kuri remiasi konkrečia praktine patirtimi nuolat vykdomų mokslinių tyrimų kontekste. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2018 m. spalio 3 d. priimoje rekomendacijoje CM/Rec(2018)8 dėl atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose atkuriamasis teisingumas apibrėžiamas kaip bet kuris procesas, kuris suteikia galimybę nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų asmenims ir tiems, kurie yra atsakingi už žalos atsiradimą, jei jie laisvai sutinka, aktyviai dalyvauti sprendžiant su pažeidimu susijusius klausimus, pasitelkiant apmokytos ir nešališkos trečiosios šalies (tarpininko) pagalbą (Rekomendacijos 3 p.). Tam tikri atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose modeliai taikomi visose Europos Sąjungos valstybėse, o labiausiai prigijo ir daugiausia diegiamas bei taikomas atkuriamojo teisingumo modelis yra mediacija – tarpininkavimas, siekiant nusikalstamos veikos kaltininko ir nukentėjusiojo susitarimo (pvz., Michailovič ir kt., 2014).

Mediacija atliepia inovatyvaus atkuriamojo teisingumo baudžiamosioje justicijoje poreikį ir įgyvendina konfliktų sprendimo būdą, kurio esmė, be kita ko, yra tai, kad, esant asmenų ar socialinių grupių interesų ar nuomonių ne-

suderinamumui, teisės taikymas padeda švelninti konfliktus. Todėl mediaciją galima laikyti teisine inovacija, o ne vien valstybės įsikišimo į piliečių gyvenimą įrankiu (Czapska, Szeląg-Dylewski, 2014). Mediacija gali tapti sėkmingu teisinės procesinės inovacijos instrumentu, konflikto sprendimą perkeliančiu pačioms suinteresuotoms šalims, atliepianį jų interesus.

Pastaruoju metu atkuriamajam teisingumui ir mediacijai itin daug dėmesio skiriama tarptautiniu lygmeniu. Naujausiame dokumente – Europos Tarybos teisingumo ministrų 2021 m. gruodžio 14 d. priimtoje Deklaracijoje dėl atkuriamojo teisingumo vaidmens baudžiamosiose bylose (toliau – Venecijos deklaracija) pripažįstama, kad atkuriamuoju teisingumu susidomi vis daugiau Europos Tarybos valstybių narių, o tolesnė jo plėtra ir veiksmingas taikymas gali būti vertinamas kaip galimybė ir teigiamas iššūkis gerinant Europos baudžiamosios justicijos sistemas, kartu stebint, kad atkuriamojo teisingumo plėtra turėtų būti laikoma svarbia pasaulinio tvaraus vystymosi proceso dalimi, nes tokiu būdu prisidedama prie Jungtinių Tautų 16-ojo tvaraus vystymosi tikslo – teisingos, taikios ir įtraukios visuomenės skatinimo (Venecijos deklaracijos 5 p.). Vis dėlto daugelyje šalių mediacija dažnai nesulaukia tinkamo susidomėjimo, o jos potencialas išnaudojamas tik iš dalies. To priežastys gali būti įvairios, tarp jų – netinkamas teisinis reglamentavimas ar galiojančių teisės normų interpretavimas, jų taikymo praktika, taip pat visuomenės nuostatų ypatumai (Karlik, 2024).

Lietuvos moksliniuose šaltiniuose ne kartą pabrėžta, kad mediacija kaip atkuriamojo teisingumo forma turėtų atsispindėti ir baudžiamojoje justicijoje, kurioje egzistuoja atskiri taikinamojo tarpininkavimo elementai, o mediacijos praktinis įgyvendinimas Lietuvoje prasidėjo probacijos sistemoje, t. y. kai teismas jau yra priėmęs nuosprendį (Giedrytė-Mačiulienė ir Venckevičienė, 2016; Michailovič, 2017). Vis dėlto mediacija baudžiamojoje justicijoje Lietuvoje sunkiai skinasi kelią. Pavyzdžiui, remiantis anksčiau atliktų tyrimų duomenimis bei kitų šalių patirtimi, nemažai mediacijos procesų neįvyksta būtent dėl (nusikalstamo) konflikto šalių nenoro dalyvauti mediacijoje (Liesis ir Michailovič, 2018). Manoma, kad Lietuvoje pirmiausia reikalingas teisinis mediacijos baudžiamojoje justicijoje reglamentavimas, gal tuomet mediacija greičiau plėtotųsi ir prigyti (pvz., Giedrytė-Mačiulienė ir Venckevičienė, 2016; Bikelis, 2015; Michailovič ir Jakaitytė, 2024). Moksliniai tyrimai taip pat rodo, kad „siekiant įgyvendinti mediacijos paslaugų sistemą, reikia politinės valios,

teisinio reglamentavimo ir mediacijos paslaugų valdymo reglamentavimo“ (Bikelis, 2015). Todėl teigiamai vertintinas susidomėjimas mediacija politiniu lygmeniu ir jos įtvirtinimas Devynioliktosios Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plane: įgyvendinant efektyvios ir subalansuotos baudžiamosios justicijos vystymo prioritetą, „įtvirtinti mediacijos institutą baudžiamosios justicijos sistemoje, kuris leis užtikrinti pažeistos teisingumo pusiausvyros tarp kaltininko ir nukentėjusiojo atstatymą ir sėkmingo taikinamojo tarpininkavimo atveju sukurs sąlygas sumažinti paskirtą ar skirtiną bausmę“ (p. 7.1 2, TAR, 2025-03-21, Nr. 4651).

Pripažįstama, kad atkuriamojo teisingumo procesas gali būti sėkmingai pradėtas: a) ikiteisminio tyrimo etape kaip tam tikra nukreipimo nuo baudžiamojo persekiojimo forma (angl. *diversion*); b) teismo sprendimo priėmimo stadijoje; taip pat c) priėmus nuosprendį, kaip alternatyva įkalinimui, kaip bausmės dalis arba kartu su bausme, nesusijusia su laisvės atėmimu, kalinimo metu arba paleidžiant iš įkalinimo įstaigos. Įgyvendinant atkuriamojo teisingumo programas, bet kuriame iš šių etapų pareigūnams turėtų būti sudaryta galimybė naudojant savo įgaliojimus perduoti bylą nagrinėti atkuriamojo teisingumo programai (mediacijai) (Atkuriamojo teisingumo programų vadovas (UNODC), 2020, p. 41). Apie mediacijos galimybes įvairiais baudžiamojo proceso etapais Lietuvoje ne kartą pasisakė Lietuvos mokslininkai (pvz., Michailovič ir kt., 2014). Todėl šiame straipsnyje dėmesys sutelkiamas į mediacijos taikymo galimybes įvairiais baudžiamosios justicijos etapais. Tyrimo laukas apima šių esminių galimybių taikyti mediaciją kaip atkuriamojo teisingumo formą analizę: a) Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – BK) numatytą atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininko ir nukentėjusio asmens susitaikymo pagrindu (BK 38 str.), b) Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK) numatytą baudžiamojo įsakymo institutą (BPK 418 str.). Be to, atkuriamojo teisingumo ir mediacijos elementų galimybės baudžiamojoje justicijoje šiame straipsnyje palyginamos, aptariant kaltinimo ir gynybos šalių susitarimo (derybų) dėl bausmės instituto ypatumus. Straipsnyje taip pat diskutuojamos pagrindinės mediacijos plėtros baudžiamajame procese kliūtys. Remdamiesi tarptautinių dokumentų nuostatomis, mokslinė literatūra bei Lietuvos teismų praktika, autoriai tikisi, kad straipsnyje išsakytos išvalgos bus naudingos, siekiant paspartinti mediacijos paslaugos Lietuvos baudžiamojoje justicijoje plėtrą.

1. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius kaip atkuriamojo teisingumo elementų turintis institutas

Aiškiausias ir mažiausiai diskusijų keliantis atkuriamojo teisingumo pavyzdys – atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko (Michailovič ir kt., 2014; Bikelis, 2015; Michailovič ir Jakaitytė, 2024; kt.). Aktualios redakcijos (2024-04-25 įstatymas Nr. XIV-2573) BK 38 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad asmuo, padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, gali būti teismo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu: 1) jis prisipažino padaręs nusikalstamą veiką; 2) savu noru atlygino ar pašalino fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą turtinę ir (ar) neturtinę žalą arba susitarė dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo; 3) susitaikė su nukentėjusiu asmeniu arba juridinio asmens ar valstybės institucijos atstovu; 4) yra pagrindo manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų. BK 38 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad aptariamu pagrindu negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pavojingas recidyvistas, taip pat asmuo, kuris anksčiau jau buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės kaip susitaikęs su nukentėjusiu asmeniu, jeigu nuo ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo sprendimo atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės įsiteisėjimo dienos iki naujos veikos padarymo praėjo mažiau negu treji metai. Taigi įstatymo leidėjas kaltininko ir nukentėjusio asmens susitaikymo, kaip atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto, taikymą sieja su penkiomis sąlygomis. Svarbu paminėti, kad pirmųjų trijų sąlygų išpildymas priklauso tik nuo nukentėjusiojo ir kaltininko valios. Abi konflikto pusės yra laisvos susitarti dėl žalos atlyginimo dydžio ir apimties; nukentėjusysis turi laisvę rinktis, susitaikyti su kaltininku ar ne; kaltininkas procesinių teisių rėmuose turi teisę rinktis savo gynybinę poziciją, pripažinti kaltę ar ją neigti arba išvis neišreikšti pozicijos dėl pareikšto kaltinimo ar įtarimo. Tačiau ketvirtos sąlygos tam, kad kaltininkas būtų atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, išpildymas nuo kaltininko ir nukentėjusiojo valios nepriklauso. Nuspręsti, ar yra pagrindo manyti, kad kaltininkas nedarys naujų nusikalstamų veikų, gali tik procesinį sprendimą dėl baudžiamojo persekiojimo pabaigos priimančias teismas (nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme) arba ikiteisminio tyrimo teisėjas (nutraukiant ikiteisminį tyrimą). Penktoji sąlyga

sietina su konkrečiais formaliais kriterijais, nepriklausančiais nei nuo proceso dalyvių valios, nei nuo prokuroro ir (ar) teismo (ikiteisminio tyrimo teisėjo) vertinimo. Taigi net konflikto pusėms (kaltininkui ir nukentėjusiajam) susitarimus, susitarus dėl žalos atlyginimo, o kaltininkui prisipažinus dėl nusikalstamos veikos padarymo, **kaltininkas nebūtinai bus atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės.**

Nagrinėjamo klausimo kontekste verta pažymėti, kad teisėkūros procese būta iniciatyvų, kuriomis, straipsnio autorių nuomone, buvo siekiama griežčiau reguliuoti baudžiamojo proceso nutraukimą BK 38 straipsnyje įtvirtinu pagrindu. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos parengtame Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8, 13, 18, 25, 27, 30, 37, 38, 39, 39-2, 40, 42, 43, 46, 47, 48, 49, 52, 54, 55, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 72-2, 72-3, 73, 74, 75, 76, 82, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 93, 98, 244 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 6-1, 27-1, 40-1, 58-1, 72-5, 72-6, 72-7, 72-8 straipsniais įstatymo projekte (registracijos Nr. 23-2299, toliau – Projektas) buvo siūloma keisti BK 38 straipsnį, jame įtvirtinant konkrečius žalos atlyginimo terminus. Projekto autoriai siūlė BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punktą išdėstyti taip: „savu noru atlygino ar pašalino fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą arba susitarė dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo **per ne ilgesnį kaip dvejų metų laikotarpį**“ (paryškinta straipsnio autorių). Lyginant Projektu siūlomą BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkto redakciją su aktualia tos pačios BK nuostatos redakcija (dabar numatyta, kad „savu noru atlygino ar pašalino fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą turtinę arba neturtinę žalą arba susitarė dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo“ (Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741) aki-vaizdu, kad siūlytu reguliavimu buvo siekiama apriboti baudžiamojo konflikto šalių laisvę susitarti dėl žalos atlyginimo. Manytina, kad šiais pakeitimais buvo siekiama užtikrinti nukentėjusiojo teisę per kuo trumpesnę terminą gauti žalos atlyginimą, tačiau ar siūlyti pakeitimai būtų prisidėję prie atkuriamojo teisingumo plėtos – labai abejotina. Atkuriamąjį teisingumą tyrinėję Lietuvos teisės mokslininkai jau anksčiau yra pastebėję, kad žalos atlyginimo sureikšminimas gali prieštarauti atkuriamojo teisingumo esmei – suvokimui, kad atkuriamasis teisingumas yra alternatyvus bausmei baudžiamosios justicijos problemų sprendimo būdas (Bikelis, 2015; Michailovič ir kt., 2014). Taigi remiantis mokslinė praktine patirtimi galima daryti išvadą, kad baudžiamojo konflikto šalių laisvės susitarti dėl žalos atlyginimo sąlygų ribojimas, žalos

atlyginimo terminų nustatymas, t. y. žalos atlyginimo elemento susitaikymo procese sureikšminimas, nei turi, nei būtų turėjęs didesnės įtakos atkuriamojo teisingumo plėtrai.

Aptariant atkuriamojo teisingumo ir mediacijos galimybes BK 38 straipsnio pagrindu baudžiamajame procese verta pabrėžti, kad BPK 1 straipsnyje (Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341), apibrėžiančiame baudžiamojo proceso tikslus, yra aiškiai ir nedviprasmiškai įtvirtinta, kad baudžiamojo proceso paskirtis yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Taigi įstatymo leidėjas dar 2002 metais, apibrėždamas esminius baudžiamojo proceso tikslus (proceso paskirtį), įtvirtino, kad **vienas iš pagrindinių baudžiamojo proceso tikslų – teisingai nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį**. Todėl galima teigti, kad **valstybė, pasirinkusi BK 38 str. numatytą teisinio reguliavimo modelį, pasilieka sau teisę, net ir esant kaltininko ir nukentėjusiojo valiai susitaikyti, nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį**. „*Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės BK 38 straipsnio pagrindu yra teismo teisė, o ne pareiga*“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) 2020 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-273-788/2020).

Akivaizdu, kad aptartas teisinis reguliavimas riboja galimybę baudžiamuosius konfliktus spręsti atkuriant socialinę taiką. Manytina, kad tokiais ribojimais įstatymų leidėjas, nuosekliai įgyvendindamas baudžiamojo proceso tikslą – teisingai nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, siekia užtikrinti visuomenės saugumą ir interesą, t. y. kad sistemingi arba itin pavojingi baudžiamojo įstatymo pažeidėjai neišvengtų baudžiamosios atsakomybės, būtų užtikrinta bendroji nusikalstamų veikų prevencija. Pavyzdžiui, Lietuvos teismų praktikoje dar pasitaiko bylų, kuomet neatsargų, bet negrįžtamas pasekmes sukėlusį nusikaltimą padaręs asmuo, atitinkantis visas formalias įstatymo keliamas sąlygas, susitaiko su nukentėjusiuoju, tačiau prokuroras nepriima procesinio sprendimo dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo, perduoda bylą teismui, o vėliau apeliacine tvarka ginčija pirmosios instancijos teismo procesinį sprendimą dėl baudžiamosios bylos nutraukimo kaltinamajam ir nukentėjusiajam susitaikius (Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-50-300/2022).

Ir nors, mokslinių tyrimų duomenimis, aptariamas asmens atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės BK 38 straipsnio pagrindu praktikoje taikomas pakankamai plačiai (Michailovič ir Jakaitytė, 2024), tačiau retais atvejais pasitebima, kad, kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius ir esant kitoms įstatyme įtvirtintoms sąlygoms, nepriimami procesiniai sprendimai nutraukti ikiteisminį tyrimą, bet byla perduodama teismui (Povilanskas, 2020). Loginių, o juo labiau rimtų teisinių argumentų tokiuose veiksmuose išvelgti sunku, todėl peršasi išvada, kad tokius atvejus vis dar lemia: a) ikiteisminio tyrimo subjektų ir prokurorų procesinės galios demonstravimu grįstas siekis įgyvendinti baudžiamojo proceso tikslą – nubausti; b) pataikavimas dažnai visuomenės pozicijai – nubausti kiekvieną nusikalstamą veiką padariusį asmenį.

2. Atkuriamajam teisingumui artimas teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas

Nepaisant, kad atkuriamojo teisingumo priemonės nėra įdiegtos BPK, vis dėlto yra numatytos savo požymiais atkuriamajam teisingumui artimos priemonės (institutai). Vienas jų – **baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas kaip atkuriamojo teisingumo elementų turintis institutas**. Viena vertus, be anksčiau aptarto BK 38 straipsnyje įtvirtinto atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto kaltininkui ir nukentėjusiajam asmeniui susitaikius, tiesiogiai įtvirtintų atkuriamojo teisingumo pavyzdžių Lietuvos Respublikoje galiojančiame teisiniame reguliavime aptikti sunku. Tačiau jeigu į atkuriamąjį teisingumą žiūrėsime plačiau, o asmenų valios išraišką užbaigti baudžiamąjį persekiojimą **supaprastinto proceso tvarka** vertinsime kaip abipusių nuolaidų būdu pasiektą kompromisą (susitarimą), tai Lietuvos BPK XXXI skyriaus I skirsnyje įtvirtintas teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas gali būti vertinamas kaip tam tikra atkuriamojo teisingumo rūšis (atmaina). Teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas taikomas tik tais atvejais, kai kaltininkas atlygina ar pašalina padarytą žalą, jeigu žala buvo padaryta, arba išipareigoja tokią žalą atlyginti ar pašalinti (BPK 418 straipsnio 1 dalis), tai pat tokiam procesui neturi prieštarauti kaltinamasis (BPK 418 straipsnio 3 dalis). Apie prokuroro sprendimą užbaigti procesą teismo baudžiamuoju įsakymu privalu pranešti nukentėjusiajam, kuris turi teisę tokį prokuroro sprendimą apskusti ikiteisminio tyrimo teisėjui (BPK 418 straipsnio 4 dalis). Nors BPK tiesiogiai neįtvirtinta imperatyvi sąlyga – kal-

tinamojo prisipažinimas – tam, kad procesas būtų užbaigtas teismo baudžiamuoju įsakymu, tačiau praktikoje iš esmės visada (su vienetinėmis išimtimis) kaltinamasis, sutikęs procesą užbaigti teismo baudžiamuoju įsakymu, kartu ir pripažįsta savo kaltę (Povilanskas, 2020). Taigi galiojantis teisinis reguliavimas reiškia, kad proceso užbaigimas teismo baudžiamuoju įsakymu galimas tik esant nukentėjusiojo ir kaltinamojo bendrai valiai, taip pat ir prokuroro norui ir pasiryžimui. Tenka pažymėti, kad nors proceso užbaigimas teismo baudžiamuoju įsakymu praktikoje yra plačiai paplitęs, tačiau **visos galimybės procesus užbaigti randant kompromisus ir juos tinkamai formalizuojant, taip pat greitai ir operatyviai iki galo dar neišnaudotos.**

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką **taikyti procesines normas, reglamentuojančias baudžiamojo proceso užbaigimą teismo baudžiamuoju įsakymu**, pastebėta, kad tik retais atvejais ikiteisminio tyrimo subjektai deda pastangas tinkamai formalizuoti proceso šalių valią susitarti dėl nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo. Teismų praktikoje yra pavyzdžių, kai per menkas dėmesys **socialinės taikos atkūrimui** ir susitarimo dėl žalos atlyginimo formalizavimui trukdo baudžiamąjį procesą užbaigti ekonomiškai ir greitai būdu – priimant teismo baudžiamąjį įsakymą. Vienoje iš nagrinėtų bylų teismas yra pažymėjęs, kad „nors P. P. ikiteisminio tyrimo metu atliktų apklausų metu nurodė, kad žino, jog šioje baudžiamojoje byloje yra pareikšti civiliniai ieškiniai, ir juos žada (įsipareigoja) atlyginti dalimis, tačiau tai laikytina deklaratyvaus ir bendro pobūdžio teiginiu, kuris BPK 418 straipsnio 1 dalies prasme negali būti vertintinas kaip įsipareigojimu atlyginti padarytą žalą ar ją pašalinti bei tai būtų pagrindas procesą užbaigti teismo baudžiamojo įsakymo surašymu. Byloje nėra objektyvių duomenų, kuriuose būtų užfiksuota, per kokį konkretų terminą P. P. įsipareigoja civiliniams ieškovams atlyginti jų patirtą žalą, taip pat kokiomis apytikslėmis dalimis (piniginėmis sumomis), be kita ko, asmuo nenurodė ir koku konkrečiu būdu žada atlyginti juridinių asmenų patirtas žalias (mokant grynaisiais pinigais juridinių asmenų atstovams ar pinigines sumas pervedant į juridinių asmenų konkrečias nurodytas bankų sąskaitas, ar taikant mišrų pinigų grąžinimo būdą), todėl nesant bent asmens rašytinio įsipareigojimo žalą atlyginti ar ją pašalinti, kurį teismas, priimdamas teismo baudžiamąjį įsakymą, galėtų patvirtinti, nėra galimas aptartas bylos supaprastintas procesas“ (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. e1S-4-806/2025).

Kad tokių ir panašių atvejų teismų praktikoje pasitaiko gana dažnai, iliustruoja ir kitas pavyzdys. Teismas, spręsdamas klausimą, ar egzistuoja įstatyme įtvirtintos sąlygos užbaigti procesą teismo baudžiamuoju įsakymu, atkreipė dėmesį ir į tai, kad „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2023 m. lapkričio 20 d. įsakymo Nr. I-230 „Dėl Rekomendacijų dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu patvirtinimo“ 5.3 punkte nurodyta, kad prokuroro kreipimosi su pareiškimu į teisėją dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu sąlyga yra ir tai, kad kaltininkas atlygino ar pašalino žalą, jeigu žala buvo padaryta, arba įsipareigojo ją atlyginti ar pašalinti. Įsipareigojimas atlyginti ar pašalinti žalą turi būti rašytinės formos, iš jo turinio turi būti aišku, kad nėra ginčo dėl įsipareigojimo atlyginti žalą. Įsipareigojime gali būti nurodytas žalos dydis, jos atlyginimo ar pašalinimo būdas ir terminai. Šiuo atveju byloje nėra atskiros rašytinio kaltinamosios įsipareigojimo atlyginti žalą, kuriame būtų nurodytas žalos dydis, jos atlyginimo ir pašalinimo būdas bei terminai. Byloje yra tik kaltinamosios apklausos metu duotas konkrečiai neapibrėžtas pažadas atlyginti žalą ateityje, bei banko sąskaitų išrašai, kuriuose atsispindi keletą atliktų mokėjimų bendrovei. Taigi, nėra išpildyta viena iš proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu sąlygų“ (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2024 m. vasario 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. e1-133-576/2024).

Kartu reikia pabrėžti, kad teismų praktikoje, nors ir rečiau, vis dėlto **pasitaiko ir sektinų pavyzdžių**, kai ikiteisminio tyrimo subjektai proceso dalyvių valiai surasti konsensų skiria didesnę dėmesį, jų valią susitarti tinkamai formalizuoja. Štai Klaipėdos apygardos teisme nagrinėtoje baudžiamojoje byloje teismas, priimdamas teismo baudžiamąjį įsakymą, patvirtino tarp kaltinamųjų ir Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos sudarytą susitarimą dėl 160 800 eurų žalos atlyginimo per trejų metų laikotarpį (Klaipėdos apygardos teismo 2025 m. kovo 3 d. teismo baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. e1-65-606/2025).

Taigi aptarti teismų praktikos pavyzdžiai rodo, kad, skiriant didesnę dėmesį tinkamam šalių valios susitarti formalizavimui, taip pat **skatinant tarpusavio taiką surasti susitarimo būdą**, procesas dėl teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo turi potencialo plėstis. Straipsnio autorių nuomone, prie spartesnės atkuriamojo teisingumo plėtros galėtų prisidėti teisminės mediacijos įvedimas baudžiamosiose bylose. Teisminės mediacijos procese kaltininkas ir nukentėjęs asmuo ne tik kad būtų skatinami atkurti tarpusavio taiką, tačiau, ją suradus,

teismo mediatorius šalims padėtų tokį susitarimą formalizuoti. Suprantama, jog dėl šių kaltininko ir nukentėjusiojo susitarimų suderinamumo su konstitucine jurisprudencija gali kilti klausimų ir tam reikalinga atskira diskusija, bet galima konstatuoti, kad visais šiais atvejais vyksta tam tikros derybos, o susitarimų be nuolaidų, kurios iš kaltinimo pusės daromos ir objektyvios tiesos sąskaita, paprastai nebūna.

Verta pridurti, kad procesas dėl teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo ne tik atspindi atkuriamojo teisingumo idėją, tačiau užtikrina viso baudžiamojo proceso ekonomiškumą, efektyviai prisideda prie trumpesnių baudžiamojo persekiojimo terminų, todėl, siekiant efektyvinti patį baudžiamąjį procesą ir skatinti atkuriamojo teisingumo idėjos sklaidą, būtina diskutuoti dėl šio procesinio instituto plėtros.

3. Atkuriamasis teisingumas ir susitarimas (derybos) dėl kaltės ir (ar) baudsmės

Analizuojant atkuriamojo teisingumo kaip sudėtingo proceso elementus, neišvengiamai susiduriama su kaltinimo ir gynybos šalių susitarimo (derybų) dėl baudsmės institutu. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad „daugiausia priešingų pozicijų pareiškiami diskutuojant, ar Lietuvos teisinėje sistemoje derėtų pagrindinės vadinamosios derybų (sutartinės) justicijos formos – derybos dėl kaltės ir (ar) dėl baudsmės. <...> Tačiau pati derybų idėja yra visiškai priešinga tiesos nustatymo idėjai <...>“ (Ažubalytė, 2014, p. 238). Pavyzdžiui, G. Goda, analizuodamas baudžiamojo proceso formų įvairovę, pabrėžia, kad alternatyviomis proceso formomis Lietuvoje laikytini pagreitintas procesas, teismo baudžiamojo įsakymo procesas, proceso nutraukimas atleidžiant kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės, sutrumpintas įrodymų tyrimas teisiamajame posėdyje (Goda, 2012, p. 441–442). Šiuo aspektu kaip viena iš naujų alternatyvų minimas sandoris arba susitarimas – kaltinimo ir gynybos derybų tarp proceso šalių rezultatas (angl. *plea bargaining*). Baudžiamajame procese esama „galimybių palengvinti teisėsaugos pareigūnų „naštą“ ir atpiginti baudžiamąją justiciją“ (Goda, 2012, p. 450). Kartu pripažįstama, kad pastaruoju metu inicijuojamas Lietuvos baudžiamajam procesui nebūdingas procesines formas, tarp kurių ir sutarimo procesas, reikėtų vertinti sistemiškai (Ažubalytė, 2014, p. 241).

Analizuojant derybų (susitarimo dėl bausmės) institutą pabrėžtina, kad baudžiamajame įstatyme yra įtvirtinta daug nusikalstamų veikų, kuriomis žala (nuostoliai) nėra padaroma vienam konkrečiam asmeniui ar aiškiai apibrėžtai visuomenės daliai. Nuo tokių nusikalstamų veikų **nukenčia valstybė, keliama grėsmė nacionaliniam saugumui ar pavojus visuomenės sveikatai. Tai veikos, susijusios su viešojo intereso pažeidimu, kurios paprastai priskiriamos sunkių ir labai sunkių nusikaltimų kategorijoms.** Vienas iš galimų proceso šalių derybų pavyzdžių galėtų būti BK 39¹ straipsnyje įtvirtintas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės, teroristinės grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas, jis atrodė svarbus ir priimtinas, siekiant atkurti socialinę taiką. Šis institutas labiau tinkamas kalbant apie susitarimą dėl bausmės, taip pat kaip sėkmingo baudžiamojo persekiojimo interesus galinti užtikrinti priemonė.

Kasacinio teismo praktikoje baudžiamosiose bylose, formuojamoje atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimu, yra išaiškinta, kad „*atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas negali būti sprendžiamas mechanškai, atsižvelgiant tik į tai, kad asmuo duoda parodymus apie jo ir bendrininkų nusikalstamas veikas. <...> Atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti tik asmuo, aktyviai padėjęs atskleisti padarytas nusikalstamas veikas. Be to, sprendimas atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti priimtas tik tais atvejais, kai tokiu sprendimu būtų įgyvendinta baudžiamųjų įstatymų ir baudžiamojo proceso paskirtis ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas*“ (LAT 2014 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-302/2014). Tai, kad BK 39¹ straipsnyje įtvirtintas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas pagal savo esmę yra ne kas kita, o teisėsaugos pareigūnų ir asmens, kuris aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės, nusikalstamo susivienijimo ar teroristinės grupės padarytas nusikalstamas veikas, susitarimas – netiesiogiai pripažįstama ir teismų praktikoje. Europos Žmogaus Teisių Teismas, pasisakydamas dėl tokio asmens parodymų vertinimo, savo sprendimuose netgi vartoja tokius pasakymus kaip „parodymai, duoti mainais už imunitetą nuo baudžiamojo persekiojimo“, „parodymai, duoti mainais už kitas privilegijas“.

Europos Žmogaus Teisių Teismas savo praktikoje yra pažymėjęs, „kad pagal Konvencijos 6 straipsnį nuosekliai pripažįstama, jog parodymų, kuriuos liudytojai duoda mainais už imunitetą nuo baudžiamojo persekiojimo ar kitas privilegijas, panaudojimas yra svarbi priemonė valstybėms kovojant su itin pavojingais, be kita ko, organizuotais, nusikaltimais (2015 m. birželio 2 d. sprendimas dėl priimtino byloje *Shiman prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 12512/07, § 33; Didžiosios kolegijos 2000 m. balandžio 6 d. sprendimas byloje *Labita prieš Italiją*, peticijos Nr. 26772/95, § 157; 2004 m. gegužės 25 d. sprendimas dėl priimtino byloje *Cornelis prieš Nyderlandus*, peticijos Nr. 994/03). Tačiau tokių parodymų panaudojimas gali pakenkti baudžiamojo proceso prieš kaltinamąjį teisingumui ir sukelti keblių (jautrių) klausimų ta apimtimi, kiek tokie parodymai dėl savo pobūdžio yra atviri manipuliacijoms ir gali būti duodami tik siekiant gauti mainais pasiūlytus privalumus arba dėl asmeninio keršto (*Shiman prieš Rumuniją*, § 33; *Cornelis prieš Nyderlandus*).“ Minėta, kad analogiško teisės aiškinimo laikosi ir Lietuvos nacionaliniai teismai. Kasacinės instancijos teismas taip pat yra pripažinęs, kad liudytojo parodymai, kuriuos jis davė siekdamas išvengti baudžiamosios atsakomybės pritaikymo grėsmės, savaime nepagrindžia išvados, kad tokių liudytojų parodymai negali būti objektyvūs (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-178/2012, 2K-239-303/2016) (LAT nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-61-689/2020). Taigi aptarti tiek nacionalinių, tiek tarptautinių teismų praktikos pavyzdžiai, nors ir netiesiogiai, tačiau labai aiškiai sako, jog BK 39¹ straipsnio pagrindu nuo baudžiamosios atsakomybės atleistų asmenų parodymai yra susitarimo dėl baudžiamosios atsakomybės (bausmės) rezultatas.

Todėl galima teigti, kad nors BPK *expressis verbis* neįtvirtintas susitarimo dėl bausmės (kaltės) institutas, tačiau iš pateikto reguliavimo ir teismų praktikos akivaizdu, kad BK 39¹ straipsnis turėtų būti aiškinamas būtent kaip „parodymai mainais už imunitetą nuo baudžiamojo persekiojimo“. Todėl aptariamas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės organizuotų nusikaltimų atvejais institutas skiriasi nuo atkuriamojo teisingumo paradigmos, nes šiuo atveju tikslas nėra socialinė taika ir jos atkūrimas. O įgyvendinant atkuriamąjį teisingumą vyksta sudėtingas susitarimo procesas, dalyvaujant abiem suinteresuotoms šalims ir tarpininkui (mediatoriui).

4. Kai kurios mediacijos plėtros baudžiamajame procese kliūtys Lietuvoje

Nors, remiantis tarptautiniais dokumentais ir gerosios praktikos pavyzdžiais, dalyvavimas mediacijos procese suteikia nemažai privalumų tiek abiem suinteresuotoms šalims, tiek baudžiamajai justicijai ir bendruomenei (Michailovič ir kt., 2014), vis dėlto viena esminių kliūčių mediacijos baudžiamojoje justicijoje plėtrai yra tai, kad **BPK nėra minimas mediatorius, nėra sureguliuota mediacijos paslaugos galimybė**. Tyrimai rodo, kad kaltininko ir nukentėjusio asmens susitaikymo atvejais reikalingas trečiojo, neutralaus asmens (tarpininko) dalyvavimas. Pritartina, kad teisinis mediacijos reglamentavimas leistų labiau atsižvelgiant į nusikalstamo elgesio priežastingumą ne tik sudaryti įvairesnių, abiem konfliktuojančioms pusėms tinkamesnių susitarimų, bet ir užtikrinti nusikalstamos veikos kaltininko ir nukentėjusio asmens jėgų balanso palaikymą įvairių susitarimų atvejais (Michailovič ir Jakaitytė, 2024, p. 391).

Prie mediacijos plėtros baudžiamajame procese kliūčių priskirtinas ir **ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų lenktyniavimas**, kas greičiau atliks ikiteisminį tyrimą, **proceso spartos akcentavimas**, dėl kurio smarkiai nukenčia ikiteisminio tyrimo kokybė. M. Povilanskas, analizuodamas mediacijos galimybes baudžiamajame procese, pabrėžia, kad dažnai ikiteisminius tyrimus atliekantys subjektai, tirdami nusikalstamas veikas, kuriomis padarytą žalą turi atlyginti ir už kaltinamojo veiksmus atsakingi asmenys (pvz., draudimo kompanijos), žalų atlyginimo klausimų nesprensdžia, nukentėjusiesiems teisės kreiptis dėl žalos atlyginimo į, pavyzdžiui, draudimo kompanijas neišaiškina arba tai atlieka tik formaliai. Būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad šiuo metu trūksta sisteminio požiūrio į bendrą baudžiamojo persekiojimo trukmę. Be to, skubant per kiek įmanomai trumpesnę laiką užbaigti ikiteisminį tyrimą, kiti baudžiamojo proceso metu spręstini klausimai (ne kaltės), kaip antai nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo klausimas, ikiteisminio tyrimo metu iš esmės nesprensdžiami, apsiribojama tik procesinių teisių išaiškinimu (Povilanskas, 2020).

Verta atkreipti dėmesį, kad, remiantis užsienio autorių įžvalgomis, **darbo krūvis ir susistemintų gairių trūkumas** trukdo baudžiamosios justicijos specialistams visiškai integruoti atkuriamąjį teisingumą į baudžiamosios justicijos sistemos darbą. Be to, baudžiamosios justicijos atstovai naudojami savo diskreција selektyviai priimdami sprendimus suteikti aukoms galimybę pasinaudoti atku-

riamojo teisingumo priemonėmis (Banwell-Moore, 2022). Dažnai dėl sisteminių gairių trūkumo, kaip ir kada pasiūlyti atkuriamąjį teisingumą, specialistai gali vadovautis savo nuožiūra ir priimti subjektyvius sprendimus aukų vardu, „atrinkti“ aukas, kurias jie laiko „idealiomis“ atkuriamojo teisingumo požiūriu.

Kaip minėta, šiandieninio baudžiamojo proceso tikslas nėra kaltininko ir nukentėjusiojo konfliktų sprendimas. Žinoma, konfliktų sprendimas – siektinas rezultatas, tačiau to nepavyks padaryti kiekvienos nusikalstamos veikos atveju. Be to, dalyje nusikalstamų veikų konflikto arba nėra, arba jis minimalus. Todėl būtų **prasminga tobulinti susitaikymo institutą**, parodant, kad tiek konflikto, tiek baudžiamojo proceso baigimas **galimas be nelankstaus materialaus teisingumo įgyvendinimo** (Karlik, 2024, p. 56–57). Mediacija baudžiamajame procese leistų sustiprinti abiem šalims priimtinių sprendimų galimybę, kartu padėdama pasiekti baudžiamojo proceso tikslus. Tai leistų laipsniškai nukrypti nuo inkvizicinio baudžiamojo proceso. Nors baudžiamasis procesas gali funkcionuoti ir be mediacijos, tačiau gali ir su mediacija, ją (plačiai) naudojant. Tik reikalingi pokyčiai, kad mediacijos paslauga turėtų galimybių realiai egzistuoti Lietuvos baudžiamajame procese.

Viena vertus, atkuriamojo teisingumo priemonės rodo nemažai pozityvių rezultatų **net sunkių nusikaltimų atvejais**. Pavyzdžiui, 2017 m. Eksperčių grupė dėl atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose pastebėjo, kad per pastaruosius 15 metų atkuriamojo teisingumo priemonės parodė nemažai teigiamų rezultatų, susijusių su įvairesnėmis situacijomis, apimant sunkius nusikaltimus, bylose, kuriose dalyvavo daug aukų ir pažeidėjų, neapykantos nusikaltimų ir tarpgrupinių konfliktų bylose, sisteminio ar institucinio piktnaudžiavimo ir žmogaus teisių pažeidimų bylose (Atkuriamojo teisingumo programų vadovas (UNODC), 2020, p. 67). Kita vertus, daugelyje šalių įgyvendinamas atkuriamasis teisingumas yra gana siauro pobūdžio, apsiribojama tarpasmeniniu lygmeniu. Tenka nuogąstauti, kad visuomenė, kaip svarbus atkuriamojo teisingumo ramstis, neatlieka reikšmingo vaidmens kasdienėje atkuriamojoje praktikoje, o ryšiai su instituciniu ir politikos formuotojų lygmeniu užmezgami retai. Tokia praktika gali sustiprinti struktūrinę visuomenės nelygybę (Aertsen et al., 2021). Todėl viena iš galimų strategijų sprendžiant šį iššūkį yra **siektis įtraukti bendruomenes**, prisidedant prie visapusiškesnių ir tvaresnių reagavimo mechanizmų visuomenėje. Kartu tai atitiktų ir 2021 m. Venecijos deklaracijos 10 p. nuostatą, traktuojant atkuriamąjį teisingumą ne

tik kaip paprastą priemonę tradicinio požiūrio į baudžiamąją justiciją kontekste, bet ir kaip platesnę kultūrą, kuri turėtų persmelkti baudžiamojo teisingumo sistemą, pagrįstą savanorišku aukos ir pažeidėjo dalyvavimu, taip pat kitoms paveiktoms šalims ir platesnei bendruomenei sprendžiant ir atlyginant nusi kaltimu padarytą žalą (Venecijos deklaracija, 2021).

Todėl būtų galima pritarti Banwell-Moore, kad „atkuriamojo teisingumo kultūros“ įtraukimas į įprastą baudžiamojo teisingumo sistemą, nustačius standartizuotą atkuriamojo teisingumo procesą ir jo laikantis, padėtų užtikrinti, kad atkuriamojo teisingumo priemonių taikymas taptų integruotu ir vientisu procesu, viso aukoms skirto teisingumo paketo dalimi, o ne paliekant atkuriamąjį teisingumą kaip papildomą baudžiamojo teisingumo sistemos „pasirenkamą priedą“ (Banwell-Moore, 2022).

Išvados

Lietuvos baudžiamojoje justicijoje, kurios vienas iš tikslų – nubausti nusi kaltamą veiką padariusį asmenį, esama atskirų atkuriamojo teisingumo elementų. Viena vertus, dabar galiojantis teisinis reguliavimas nors ir netobulas, ribotas, tačiau, esant visų proceso dalyvių gerai valiai, gali sudaryti sąlygas tam tikrą baudžiamųjų konfliktų dalį mėginti išspręsti atkuriant socialinę taiką. Kita vertus, siekiant plėtoti mediacijos kaip atkuriamojo teisingumo formos įgyvendinimą Lietuvoje, būtini kai kurie teisinio reguliavimo pokyčiai, be kita ko, svarstyтина Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse įtvirtinti socialinės taikos atkūrimą kaip vieną iš baudžiamojo proceso tikslų.

Prie spartesnės atkuriamojo teisingumo plėtros galėtų prisidėti teisminės mediacijos įvedimas baudžiamosiose bylose. Teisminės mediacijos procese kaltininkas ir nukentėjęs asmuo ne tik kad būtų skatinami atkurti tarpusavio taiką, tačiau, ją suradus, teismo mediatorius šalims padėtų tokį susitarimą formalizuoti.

Norint įdiegti mediaciją baudžiamajame procese, reikalingi evoliuciniai – tiek techniniai, tiek sisteminiai – pokyčiai. Viena esminių kliūčių, siekiant spartinti mediacijos įgyvendinimą bei stiprinti teismų ir teisėsaugos institucijų vaidmenį atkuriamojo teisingumo srityje, yra šių institucijų atstovų žinios apie mediaciją bei politikos formuotojų valia. Todėl vykdant tarpinstitucinį bendradarbiavimą bei keičiantis patirtimi rekomenduotina didinti informuotumą apie teisėjų ir mediatorių vaidmenų skirtumus ir jų vienas kitą papildančias kompetencijas, aptariant pridėtinę mediacijos rezultatų vertę.

Literatūra

- Aertsen, I., Van Hoek, A., Okemwa, N., Van Reeth, S., Vermeersch, P. & Wensin, A. (2021). Structureel onrecht, maatschappelijke bewegingen en herstelrecht. Reflecties op basis van een rondetafelgesprek. *Tijdschrift voor Herstelrecht*. <https://doi.org/10.5553/TvH/1568654X2021021002005>
- Ažubalytė, R. (2014). Baudžiamojo proceso raidos tendencijos: formų diferenciacija. In G. Švedas (vyr. red.), *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai* (p. 229–242). Vilnius: Registrų centras.
- Banwell-Moore, R. (2022). Just an 'optional extra' in the 'victim toolkit'? The culture, mechanisms and approaches of criminal justice organisations delivering restorative justice in England and Wales. *International Review of Victimology*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/02697580221079993>
- Bikelis, S. (2015). Drivers that Change the Direction of Penal Policy: A Case of Developments of Victim–Offender Reconciliation in the Lithuanian Criminal Justice System. *Acta Juridica Hungarica*, 56(1), 3–14. <https://doi.org/10.1556/026.2015.56.1.2>
- Czapska, J., Szelań-Dylewski, M. (2014). Innowacja przez prawo, czyli rzecz o mediacji i zaufaniu. In J. Czapska, M. Szelań-Dylewski (red.), *Mediacje w prawie* (p. 7–26). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Giedrytė-Mačiulienė, R., Venckevičienė, J. (2016). Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje. *Teisės problemos*, 92(2), 69–87.
- Goda, G. (2012). Galimybė įgyvendinti baudžiamojo proceso uždavinius baudžiamąją bylą užbaigiant sandoriu. In G. Švedas (vyr. red.), *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys (p. 441–453). Vilnius: VU TF.
- Karlik, P. (2024). Mediacja w procesie karnym – nieudany eksperyment? In J. Mucha (moksł. red.), *Przyszłość mediacji karnej* (p. 47–57). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Liesis, M., Michailovič, I. (2018). Mediacija Lietuvos baudžiamojoje ir administraciniuose nusikaltimų justicijoje teismoje bylos nagrinėjimo stadijoje. *Kriminologijos studijos*, 5, 91–114. <https://doi.org/10.15388/CrimLithuan.2017.5.11734>
- Michailovič, I., Bikelis, S., Čepas, A., Dobrynina, M., Simaitis, R., Šneideris, D., Ūselė, L., Venckevičienė, J. (2014). *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje*. Monografija. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Michailovič, I., Jakaitytė, U. (2024). Terapinės jurisprudencijos galimybės Lietuvos baudžiamojoje justicijoje: kaltininko ir nukentėjusio asmens susitaikymo atvejais. In J. Prapiestis (vyr. red.), *Lietuvos baudžiamosios justicijos teisė: patirtis ir ateitis*. Vilnius: VU leidykla.
- Michailovič, I. (2017). Mediacijos galimybės baudžiamojoje justicijoje priėmus nuosprendį. In G. Sakalauskas (red.), *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje* (p. 233–250). Vilnius: Žara.
- Povilanskas, M. (2020). Mediacija baudžiamosiose bylose: ar įmanoma, o gal jau turime? *Teise.Pro*, 2020-12-10. <https://www.teise.pro/index.php/2020/12/10/m-povilanskas-mediacija-baudziamosiose-bylose-ar-imanoma-o-gal-jau-turime/>

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) 2020, *Handbook on Restorative Justice Programmes*. Second Edition. Criminal Justice Handbook Series. United Nations, Vienna.

Dokumentai

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000-10-25, Nr. 89-2741.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002-04-09, Nr. 37-1341.

2025 m. kovo 12 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 151 „Dėl Devynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2025-03-21, Nr. 4651.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8, 13, 18, 25, 27, 30, 37, 38, 39, 39-2, 40, 42, 43, 46, 47, 48, 49, 52, 54, 55, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 72-2, 72-3, 73, 74, 75, 76, 82, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 93, 98, 244 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 6-1, 27-1, 40-1, 58-1, 72-5, 72-6, 72-7, 72-8 straipsniais įstatymo projektas. Registruota 2023-02-21, registracijos Nr. 23-2299. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d04218b1b1ab11ed924fd817f8fa798e>

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 217, 307, 338, 357, 392 ir 405 straipsnių pakeitimo bei kodekso papildymo 357-1 straipsniu įstatymo projektas. Registruota 2023-02-21, registracijos Nr. 23-2298. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/7b664fa0b1ab11ed924fd817f8fa798e>

Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2018 m. spalio 3 d. rekomendacija CM/Rec(2018)8 dėl atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose.

Europos Tarybos teisingumo ministrų 2021 m. gruodžio 14 d. deklaracija dėl atkuriamojo teisingumo vaidmens baudžiamosiose bylose (Venecijos deklaracija). <https://rm.coe.int/venice-ministerial-declaration-eng-4-12-2021/1680a4df79>

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-273-788/2020.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-61-689/2020.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-302/2014.

Klaipėdos apygardos teismo 2025 m. kovo 3 d. teismo baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. e1-65-606/2025.

Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-50-300/2022.

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. e1S-4-806/2025.

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2024 m. vasario 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. e1-133-576/2024.